

נורסל פרוסט:

רגשי אהבת-בן של רוצח-הורה

בתרגום יורם ברונובסקי

מבוא של המתרגם

רגשי אהבת-בן של רוצח-הורה (*Sentiments Filiaux d'un Parricide*) – יצירה שהיא ספק-מסה ספק-סיפור אך דומה שבראש-וראשונה היא וידוי – הופיעה לראשונה בעתון "לה-פיגארו" ב-1 בפברואר 1907. לימים, כאשר כינס פרוסט את היצירות הקצרות משנות 1909–1900, שרובן התפרסמו לראשונה ב"פיגארו", לאסופה אחת בשם *Pastiches et Mélanges* שהופיעה ביוני 1919, סיוג יצירה זו עם כלל *mélanges* ("שונות"), שהן החלק השני של האסופה, וסיווג זה אינו מקל במיוחד על מי שבא לתארה בעזרת השמות המקובלים של הסוגים הספרותיים. ידידו של פרוסט, רובר דרייפוס, מציין בזכרונותיו ("זכרונות על מרסל פרוסט") שאחד מעורכי "פיגארו", גאסטון קלמט, שידע על חילופי-האיגרו בין גיבור היצירה אנרי ון-בלארנברג לבין פרוסט, הוא שפנה אל פרוסט בבקשה לכתוב מאמר לעתון שיתן הסבר-לעומק לפרשה המזעזעת של רצח האם בידי בנה, שעליה נמסר ב"פיגארו" ימים אחדים קודם-לכן ושהיתה לשיחת-היום בפאריז. משונה הוא לחשוב שדווקא רגשי אהבת-בן של רוצח-הורה נכתב בעקבות הזמנה – אך אפשר שרק התחייבות כלפי העורך יכלה להניע את פרוסט לסיים את כתיבתו של ה"מאמר" עליו כתב פרוסט במכתב לדרייפוס כי "היתה סכנה שלא ינעם – ואכן, לא נעם – למנויי-העתון". באותו מכתב אל רובר דרייפוס (המצוטט בזכרונותיו) מפליג פרוסט בתיאור הקשיים שבהם עלתה לו הכתיבה.

כיום אנו קוראים מסה זו (למען הנוחות, נסכים לתיאור כזה של "רגשי אהבת-בן של רוצח-הורה") כמו שאנו קוראים את כל כתביו ה"חיצוניים" של פרוסט, לאורה – אור שעתים הוא אפל כל-כך – של היצירה הקאנונית, בחיפוש הזמן האבוד. יותר מכל אדם זולתו הבחין פרוסט עצמו בין הקאנוניות של הרומן הגדול לבין החיצוניות של הכתבים האחרים. בשנת 1919 שבה הופיעה האסופה *Pastiches et Mélanges* יצא גם הכרך השני של הרומן, בצל הנערות הפורחות, לאחר הפסקה שהמלחמה גרמתה. בית-הדפוס עדיין לא פעל כסדרו בשנת 1918–19, כי רוב עובדיו היו מגויסים, ולכן נאלץ פרוסט לפרסם "כרך של זוטות" חלף החלק השלישי, הרביעי וגו' של הרומן הגדול – על כך, ובמלים אלו, הוא מתאונן במכתב אל ידידתו הגברת סטרוס בדצמבר 1918. נוח יותר היה לו למו"ל להוציא את כרך המאמרים הצנום מאשר את הכרכים הגדולים של הרומן. ופרוסט הצטער על שהוא מבטל זמנו על זוטות תחת שיקדישהו להוצאת היצירה הקאנונית, אף שבעבר היתה לו תכנית לאסוף את כל יצירותיו הקטנות בכרך אחד.

זמן רב הלכו קוראים ומבקרים בדרך זו שהתווה פרוסט עצמו (שפתב כי "כל סופר גדול מחבר רק ספר אחד") ולא שמו לבם כראוי ל"כתבים הקטנים" של פרוסט, החיצוניים ל"ספר האחד", ובהם ספר-הביפורים שלו, תענוגות וימים (1896), כמו גם כרכי-הבקורת וה"שונות" נגד פנט-ביו ו-*Pastiches et Mélanges*. רק מעטים מן הקוראים הנלהבים של החיפוש הבחינו בכך שאותו קול האהוב עליהם, הקול הפרוסטיאני, עולה גם מבין דפי הספרים האחרים. אחד מן הקוראים הללו היה אנדרה

ז'יד, שהקדיש מאמר קצר לספר-הביכורים של פרוסט בשם תוך קריאה חוזרת בתענוגות וימים (En Relisant les Plaisirs et les Jours), ובו הביע פליאה שלא הבחין קודם בייחודם הרב של סיפורי הספר הזה-ו"קודם" משמעו לפני קריאת הרומן הגדול. בדומה לז'יד הבחינו רוב קוראי פרוסט, אם בכלל, בייחודן של היצירות החיצוניות רק "לאחר" ו"על רקע". על כרחנו נשאל אפוא אם אין הבחנה זו תוצאה של טעות אופטית. אך לא קשה לענות בשלילה על שאלה כזאת מכוח הטעון שגם הזנחתן של היצירות הקטנות היתה טעות אופטית-מפני גבהה של הקאתידרלה (אליה השווה פרוסט את בחיפוש...) נתגמדו ממדי הארמונות, היצירות הקטנות, שבעצם אינן קטנות כל-כך. על-כל-פנים, ברור שבאותן יצירות נחותות למראית-עין של פרוסט יש מפתחות רבים לסתומותיו של הרומן, או פיתוחים ובשורות של נגלותיו. בכרך המוקדם, תענוגות וימים, מוצא הקורא בשורות רבות למחשבות ולרגשות שיבואו על מלוא ביטוים ברומן המאוחר. אפשר שכל סופר גדול מחבר רק ספר אחד כל ימיו, כטענתו של פרוסט, אלא שעשוי הוא לחברו בכתבים שונים. אפשר שכמו בדברים אחרים אצל פרוסט כך גם על ענין זה של קאנוניות וחיצוניות ביצירתו יש להחיל את התפיסה האפלטונית ולומר ש"הספר האחד" הוא האידיאה ואילו הכתבים השונים-הרומן, מצד אחד, והמאמרים והסיפורים, מצד שני-הם גילומי האידיאה הזאת.

כל מי שיקרא את רגשי אהבת-הבן של רוצח-הורה ינהה כאן בבירור את קול המספר של בחיפוש אחר הזמן האבוד שפרוסט כמעט אך החל בכתבתו כאשר רשם את הכרוניקה הזאת על פרשת-רצח שזיעזעה בשעתו את "כל פארנו" (משמע: את החוגים החברתיים שפרוסט הסתובב בהם). הנושא של "רצח-הורה" חוזר-ומופיע ברומן הגדול, אף שאין זה אלא "רצח" מיטאפורי, שלא כמו בפרשת אנרי ון-בלארנ-ברג, אלא כבסיומה של המסה. די להזכיר את העלמה ואנטאי המחללת ברוב עונג את תמונתו של אביה, המוזיקאי הזקן. מוטיב זה של חילול ההורים מופיע אף במוקדם יותר-בסיפור "וידויה של נערה" אשר בספר-הביכורים תענוגות וימים. ואפשר שברגשי אהבת-בן של רוצח-הורה-מאמר שהוזמן על-ידי עורך-עתון שידע על היפרותו של פרוסט עם הרוצח-יש לראות את נקודת-המוצא של הרומן הגדול. הרי ידוע שמות הוריו של פרוסט, ובייחוד מות אמו, זיעזע אותו עד היסוד ובתוך כך גם "שיחרר" אותו-מאותו רגע, משנת 1905 בה מתה אמו (אביו מת שנתיים קודם-לכן), חדל מהיות הדילטאנט הקטן חביב הטרקלינים, המבלה ימיו בתענוגות, והוא נכנס לתור-הבגרות-תוד המודעות הגמורה והעבודה הקשה-בקצרה: תורו של בחיפוש אחר הזמן האבוד. ברגשי אהבת-בן של רוצח-הורה מופיעה אפילו אחת הבעיות המרכזיות של חיי פרוסט ויצירתו: הבעיה האדיפאלית. יש משהו מסחרר בעובדה שרגשי אהבת-בן של רוצח-הורה נכתב בשנים שבהן התפתחה התורה הפרוידיאנית-שפרוסט לא ידע עליה כל-עיקר! אין לדעת אם טלפאטיה מופלאה זו יש בה אישור מובהק יותר לגדולתו של פרוסט או לזו של פרויד-אבל קיומו של האישור הזה הוא בחזקת ודאי.

איאקס, אדיפוס, המלך ליר-שלושה זכרונות ספרותיים-היסטוריים מרכזיים העולים על דעתו של פרוסט לעת מקרא הדברים על פרשת-הרצח בעתון-הבוקר, בצד איזכורים ספרותיים קצרים יותר כמו ההתייחסות לקטע במלחמה ושלום בו הנסיכה בולקונסקי מתה בשעת לידה ("עינייה של המנוחה היו עצומות אך פניה הקטנות לא השתנו והן כמו אמרו 'מה עשית לי?'") ורמו רב-משמעות לאחים קאראמאזוב. אך ודאי, בייחוד כיום אך שוב לא דווקא מחמת טעות אופטית, שאדיפוס הוא האיזכור המרכזי, החשוב מכל. כאן אפשר להוסיף עוד קטע מתוך מכתבו של פרוסט

אל מפרתו, הגב' קאטיס (Catusse), מ-27 לינואר 1907, בו הוא כותב: "...תארי לעצמך שלפני עשרה ימים קיבלתי מכתב עדין, עצוב ומרגש ביותר מאותו ון-בלארנברג האומלל, מכתב שלפיו הוא ראוי לרחמים יותר מאדיפוס. איזו זוועה!" מפסקה לפסקה נעשה הכתוב ברגשי אהבת-בן של רוצח-הורה בלתי-אישי פחות, נוגע פחות לאגרי ון-בלארנברג ויותר לפרוסט עצמו. סמוך לסופה של המסה זונח פרוסט כמעט לגמרי את המקרה הפרטי ומפיק מתוכו את הלקח הכללי-שיטת אינדוקציה המקובלת על מחברו של בחיפוש אחר הזמן האבוד. שוב אין זו בהכרח הגברת ון-בלארנברג אלא כל אם מסורה היכולה להפנות את התלונה "מה עשית לי?" אל בנה-"בבוא יומה האחרון, או לעתים קרובות אף הרבה לפני כן". וכל אם מסורה פירושו כאן בייחוד אָם מסוימת מאד, ולא בהכרח אמו של אגרי ון-בלארנברג, וכל הקורא ברומן הגדול או בביוגרפיה "ישירה" של פרוסט כגון זו שפתב ג'ורג' פיינרט, יודע מי האָם הזאת ומי הבן הזה. אך הרצף לא תם בכך: האינדוקציה-מן הפרט אל הכלל-הנעשית דידוקציה-מן הכלל אל הפרט האחר-וסופה חוזרת שוב אל הכלליות. כאן כבמקומות רבים ביצירתו, פרוסט מעמיד "כלל פרטי": על יסוד רגשותיו הנסתרים והמביכים ביותר הוא בונה חוק אוניברסלי-וראה זה פלא: כמה אמת (אותה אמת שבחיפוש הפאתטי מסתיימת המסה שלפנינו) יש בחוק הזה! "מה עשית לי! מה עשית לי!-אם אך נרצה להרהר בדבר נסכים שאולי אין גם אָם מסורה אחת שאינה יכולה להפנות תלונה זו אל בנה-בבוא יומה האחרון ולעתים קרובות אף הרבה לפני כן"-שוב, כמו לגבי מקומות אחרים אצל פרוסט, אי-אפשר לשכוח את המשפטים הללו, את החוק הנורא הזה, לאחר שמתוודעים אליהם.

רגשי אהבת-בן של רוצח-הורה תורגם כאן לפי הטקסט במהדורת Bibliothèque de la Pléiade, בכרך "Contre Sainte-Beuve précédé de Pastiches et de Mélanges et suivi de Essais et articles" (Pierre Clarac). החלק של Pastiches et Mélanges נערך בידי איב סאנדר (Yves Sandre). מהדורה זו מסתמכת על נוסחו של הספר משנת 1919. בכמה מקומות שונה טקסט זה מן הפירסום הראשון של המסה בעתון "פיגארו", ושינויי-הגרסות מובאים בנספח הבקרתי. רוב השינויים אינם חשובים במיוחד ורק אחד נראה לי ראוי לציון. ב"פיגארו" הזכיר מרסל פרוסט את שמו של מפקח-המשטרה האכזרי המטלטל את זרועותיו של אגרי ון-בלארנברג הגוסס. שם זה-לפי העתון "לה-מאטן"-היה "פרוסט". בפירסום הראשון כתוב: "מפקח-המשטרה (אותו מכנה 'לה-מאטן'-טעות, אני סבור-מר פרוסט)... עם כינוס המסה בספר מחק פרוסט את המשפט המסגיר הזה בו מוזכר שמו של מפקח-המשטרה, ההומונימי לשלו. המובאות מן הטראגדיות של סופוקלס, "איאקס" ו"אדיפוס המלך", תורגמו מן התרגום הפרוזאי הצרפתי המשמש את פרוסט. הציטטות מתוך "המלך ליר" תורגמו מאנגלית בתרגום מילולי ככל האפשר, בדומה לתרגום הפרוזאי שאצל פרוסט.

מרסל פרוסט : רגשי אהבת-בן של רוצח-הורה

כאשר מת מר ון-בלארנברג האב, לפני כמה חדשים, זכרתי שאמי הכירה היטב את אשתו. מאז מותם של הורי נעשיתי (במובן שלא זה המקום לדון בו) פחות אני עצמי ויותר בנם שלהם. בלי הפנות עורף לידידי, אני מעדיף לטפח את הקשרים עם ידידיהם והאיגרות שאני כותב עכשיו הן בעיקר אלו שלסִכְרְתִי היו הם עצמם כותבים, הם ששוב אינם יכולים לכתוב. על מקומם אני כותב איגרות-איחולים ובייחוד איגרות-תנחומים המכוונות לידידיהם, שאחדים מהם הכרתי אך בדוחק. ובכן, כאשר איבדה הגברת ון-בלארנברג את בעלה ביקשתי לשגר אליה דבר שיביע את העצב שהיו הורי חשים לנוכח האסון. זכרתי שלפני שנים רבות הייתי פוגש באקראי את בנה בבתייהם של ידידים משותפים. אליו הפניתי את איגרותי בכתבי בשם הורי הנפטרים יותר מאשר בשמי-אני. בתשובה קיבלתי את האיגרת שלהבא, איגרת יפה, הרצופה רגשות של אהבת-בן גדולה. חשבתי שחייב מסמך זה להיגלות לעין הציבור לנוכח המשמעות שהוא קונה לו בעקבות הדראמה שהתחוללה זמן כה קצר לאחר כתיבתו וכן גם לנוכח המשמעות שהוא מקנה לדראמה זו. וזו לשון האיגרת :

לה-טמברייה, ליד ז'יסלן (מורביהאן)

24 בספטמבר 1906

אדוני היקר,

צר לי שזמן כה רב התמהמהתי להביע את תודתי על רגשי השתתפותך ביגוני. אדוני יואיל למחול לי על כך. האבידה שסבלתי כה נוראה היתה עד שבעצת רופאי ביליתי את ארבעת החדשים האחרונים במסעות. רק עכשיו, ומתוך קשיים עצומים, אני מתחיל לחזור לאורח-חיי הקודם.

עם כל גודל הפיגור, רוצה הייתי שתדע מה-רבה היתה התרגשותי על שזכרת את קשרינו המצוינים בעבר וכמה נוגע ללבי הדחף שהניעך לכתוב אלי—ואל אמי—בשם הוריך שלוקחו ממך בטרם-עת. לא היה לי הכבוד להכירם אלא במידה המעטה ביותר, אך היטב ידוע לי כמה הוקיר אבי את אביך וכמה שמחה אמי תמיד לראות את הגברת פרוסט. אני מוצא כי יש עדינות ורגישות רבה בכך שאתה משגר לי מעין דרישת-שלום מהם, מן העולם-הבא כביכול. בקרוב אשוב לפאריז ואם מזמן לזמן אוכל להתגבר על אותו צורך בבדידות שחשתי בו עד כה עקב הסתלקותו של מי שכל חיי היו מרוכזים בו ושהיה מקור כל שמחתי, הרי ינעם לי מאד ללחוץ את ידך ולשוחח עמך על העבר.

שלך, בחיבה רבה,

א. ון-בלארנברג

איגרת זו נגעה מאד ללבי. רחמים רבים נכמרו בי על מי שסבל כל-כך—רחמים וקנאה. שהרי נותרה לו עדיין אמו, ובנחמו אותה יכול גם הוא למצוא נחמה. אם לא יכולתי להיענות לנסיונותיו להביא לידי פגישה בינינו היה זה מסיבות פנייות בלבד. אך, על הכל, הוסיפה האיגרת לוית-חן לזכרונותי עליו. "הקשרים המצוינים" שהוא רומז עליהם היו, לאמיתו של דבר, מגעים חברתיים מן הסוג השיגרתי ביותר. לא היתה לי כמעט הזדמנות לשוחח עמו כשנפגשנו סביב שולחן אחד, ורק אניגנות-הדעת המופלגת שציינה את מארחינו היתה לי בבחינת ערובה לכך שמאחרי הופעה

שיגרתית כלשהו, המעידה יותר על החוג החברתי שבו חי מאשר על אישיותו המיוחדת, הסתיר אגרי ון-בלארנברג אופי מקורי וחיוני הרבה יותר. פרט לכך, בין תמונות-הזכרון המשונות שמוחנו-שפה קטן הוא וכה נרחב-אוסף כמותן למאות ולאלפים, הברורה מכל התמונות שאגרי ון-בלארנברג מופיע בהן היא זו של פנים מחייכים ושל המבט הנעים כאשר פיו פצוי קימעה לאחר שהשיב למישהו תשובה שנונה. נעים-הליכות ומיוחד למדי-כך אני "חוזר ורואה" אותו, כפי שאומרים בצדק. עינינו משחקות תפקיד חשוב לאין-ערוך מזה שאנו מוכנים להודות בו באותו מחקר פעיל של העבר המכונה "זכרון". אם תביטו בתוך עיניו של מישהו שעה שהוא הוגה באירוע מן העבר ומתאמץ לצוד אותו, לעשותו שוב למציאות חיונית, תראו שהן ריקות מכל מודעות למתחולל סביבו, למעמד שרק רגע קודם-לכן השתקף בתוכן. "מבטך נעדר, אתה במקום אחר", אומרים אנו אז. אך מה שאנו רואים אינו אלא הצד השני של מה שמתחולל בנפשו. ברגעים כאלה אף העיניים הנפלאות ביותר בעולם אין בכוחן לפעול עלינו בכוח יפין. אין הן אלא-אם לנקוט בביטוי של ה.ג. ולס במשמעות מהופכת-"מכונות-זמן", טלסקופים הממוקדים בסמוי-מן-העין והמרחיקים לראות ככל שאנו מוסיפים שנים. כשאנו עוקבים אחר מבטם החלוד של אנשים זקנים, מבט שנלאה מן המאמץ להתאים עצמו לתנאי-זמן שהשתנו פעמים כה רבות, מבט הדועך-והולך מחמת המאמץ לזכור-חשים אנו בביטחה גמורה שמבט זה, לאחר שיעבור על "צללי היום" של חייהם, יפול לא במרחק כמה צעדים מהם אלא, למעשה, במרחק חמישים-ששים שנה. זכור לי שענייה הקסומות של הנסיכה מאתילד היו שופעות יופי רב אף יותר מן הרגיל כאשר התיצב מבטן באיזו תמונה שהתגנבה בלי-משים אל הרשתית, כאשר ראתה בעיני-רוחה איש דגול זה או אחר, חזיון מרהיב זה או אחר מן השנים הראשונות של המאה. מענייה נשקף אז חזיון זה שאותו לא נראה לעולם. התנסיתי בתחושה חיונית של על-הטבעי כאשר ברגעים כאלה פגש מבטי במבטה, אשר קישר בקו ישר וקצר-מעשה החייאת-מתים-את העבר אל ההווה.

נעים-הליכות ומיוחד למדי, כך אמרתי כשהעליתי את אחת התמונות הטובות ביותר של אגרי ון-בלארנברג מבין כל אלו שנשתמרו בזכרוני. אך לאחר שהגיע המכתב הזה הוספתי כמה קווים לתמונה שפך נשתמרה בזכרוני ופירשתי לי אחרת-כעדות לרגישות עמוקה ולא דווקא כהליכות-חברה בלבד-כמה ממנהגיו ומתכונותיו שנתבקש להן פירוש מעניין ונדיב יותר מפירושי הראשון.

כאשר כעבור זמן-מה ביקשתי ממנו ידיעות כלשהן על אחד העובדים של "חברת-רפבות-המזרח" (מר ון-בלארנברג היה נשיא מועצת-המנהלים שלה) שאחד מידידי התעניין בו קיבלתי את התשובה הבאה. היא נכתבה בשנים-עשר בינואר, אך לפי שהחלפתי בינתיים את כתבתי וזו החדשה לא היתה ידועה לו, לא הגיעתני האיגרת אלא בשבעה-עשר בינואר, אף לא שבועיים, בדוחק שמונה ימים, קודם ליום בו התחוללה הדראמה.

48, רי דה-לה-ביינפי'זאנס
12 בינואר 1907

אדוני היקר,

חקרתי ב"חברת-רפכות-המזרח" בדבר הימצאותו של x בין העובדים ובדבר כתבתו. לא נתגלה דבר. אם לא חלה טעות בכתיב-השם, נעלם בעליו מן החברה בלי השאיר אחריו עקבות. מכל-מקום, נראה שהיה עובד זמני בלבד ובמשרה נמוכת-דרג.

הצטערתי מאד לשמע הידיעות על ההרעה הגוברת במצב-בריאותך מאז מתו הוריך מוות אכזרי בלא-עת. הרשה לי לומר לך שגם אני סבלתי סבל נפשי וגופני כאחד מן ההלם שגרם לי מותו של אבי. אך לעולם חייב אדם לקוות... איני יודע מה שנת 1907 צופנת לי בחובה, אך אני תפילה שתביא הקלה לך גם לי ושבמשך החדשים הקרובים נוכל להיפגש. אנא, קבל את רגשי-השתתפותי הנאמנים ביותר,

א. ון-בלארנברג

חמישה או ששה ימים לאחר קבלת המכתב הזה זכרתי, עם יקיצה, שרציתי להשיב עליו. קור עז ובלתי-צפוי שרר בימים ההם, אחת מאותן "גאוויות-שמיים" המנתצות את כל הסכרים שיצרו הערים הגדולות בינינו לבין הטבע, המתדפקות על חלונותינו הסגורים, הזוחלות לתוך חדרינו וממחישות לנו, תוך שהן לופתות את זרועותינו, שאיתני-הטבע חוזרים-ונערכים להתקפה. הימים השתבשו בשינויי-פתע במידות-החום ובמהלומות בארומטריות אימתניות. ותצוגה זו של כוחות הטבע לא נשאה בכנפיה כל תחושת-חדנה. האדם קונן כבר מראש על השלגים הקרובים לרדת, ודומה היה שאפילו החפצים הדוממים—כמו שאומר אנדרה ריבואר בשירו היפה—"כ"ממתנינים לשלג הממשמש-ובא". די בכך ש"השקע הבארומטרי יגיע עד לאיי-הבאליארים"—כמו שכותבים בעתונים—די שאת ג'אמאיקה תפקוד רעידת-אדמה קלה, ומיד יבוא משבר על אלה מן הפאריזאים הנוטים לכאבי-ראש, להתקפי-שיגרון ולקצרת-כה אמיצות הן הזיקות בין מערכת-העצבים של היחיד ובין הנקודות הרחוקות ביותר שעל-פני כדור-הארץ. ולעתים קרובות מבקש האדם שתהיינה זיקות אלו נחלשות קימעה. אם אי-פעם יצליחו לעמוד על מידת ההשפעה הנודעת לכוכבים על כמה מן המקרים הללו לפחות (ראה פריקרי ופאלאטאן המצוטטים אצל מר בריסו), למי אם לא לאנשים אלה יתאימו דברי המשורר:

חוטי-משי ארוכים מקשרים אותו לכוכבים—?

לאחר שהתעוררתי התקנתי עצמי לענות לאנרי ון-בלארנברג. אך בטרם אעשה זאת ביקשתי רק להעיף מבט ב"לה-פיגארו", לעסוק באותה פעילות מגונה ותאוותנית הידועה בשם "קריאה בעתון", שהודות לה כל הצרות והאסונות שפקדו את העולם בעשרים-וארבע השעות האחרונות—קרבות שבהם נתקפחו חיהם של חמשים-אלף איש, פשעים, שביתות, פשיטות-רגל, שריפות, הרעלות, התאבדויות, גירושים, האמוציות המזועזעות של מדינאים ושחקנים—במסרות לשימושנו הפרטי, ואף שאנו עצמנו איננו מעורבים בכל האירועים הללו הן נעשות לנו לחגיגה של הבוקר,

היוצרת רקע מעורר ומרתק במיוחד לגמיעת הקפה-בחלב. ומיד לאחר שאנו קורעים בתנועה עצלה את מעטפת-הנייר הדקה העוטפת את "לה-פיגארו" והיא המחיצה היחידה בינינו לבין כל האסונות שבעולם, מיד לאחר שאנו מעיפים מבט חפז על הסעיפים הסנסאציוניים הראשונים שתכנם האומללות האנושית לסוגיה אשר תיעשה "יסוד מאתנו" (לדברי ויקטור הוגו) ואשר כעבור זמן קצר נספרם לאלה שעדיין לא קראו את העתון—והנה אנו מתמלאים תחושה מענגת של מגע עם החיים, עם אותם חיים שברגע יקיצתנו נראו לנו כה בלתי-ראויים לחידוש ההיכרות. ואם יקרה מעת לעת שתקווה כעין דמעה בעינינו שבאו על סיפוקן—הרי זה רק כשאנו נתקלים בפסיקה דוגמת זו: "דממה רבת-הוד מפעימה את כל הלבבות. קול התופים מרעים, המיסדר מדגל נשקו ושאגה אדירה נישאת אל-על: יחי פלייר!..." על כגון זה אנו בוכים, אף שאסון המתחולל ליד ביתנו אינו מעלה בעינינו לחלוחית. שחקנים נבזים שכמונו, המסוגלים לבכות רק על ייסוריה של הקובה—או, במישור נמוך אף מזה, על מסעו של נשיא הריפובליקה! אך בבוקר מסוים זה לא מצאתי עונג בקריאת "לה-פיגארו". בחפזה הנחיתי את מבטי המוקסם אל התפרצויות של הרי-הגעש, משברים ממשלתיים וקרבות בין כנופיות והתחלתי לקרוא מאמר שכותרתו—"דראמה של טירוף"—בישרה לחושי המרץ חריף מן הרגיל באותו בוקר, והנה פתאום ראיתי שקרבנה של דראמה זו היתה הגברת ון-בלארנברג ושהרוצח, שהתאבד לאחר הרצח, היה בנה, אנרי ון-בלארנברג, שמכתבו מונח בהישג-ידי, מצפה למענה.

"אך לעולם חייב אדם לקוות... איני יודע מה שנת 1907 צופנת לי בחובה אך אני תפילה שתביא הקלה לך גם לי... וגו'". לעולם חייב אדם לקוות! איני יודע מה שנת 1907 צופנת לי בחובה! אכן, החיים לא איחרו לתת את התשובה: שנת 1907 לא השירה עוד את החודש הראשון מחדשיה אל נבכי העבר וכבר הביאה לו את מתנתה—רובה, אקדח ופגיון ואותה מכת-סמיות שהטילה פעם אתינה על נפשו של איאקס ודחפה אותו לטבוח רועים ועדרים במחנה היוונים, בלי שידע מה הוא עושה. "אני היא שזריתי תמונות-שווא בעיניו. והוא השתולל והפה על ימין ועל שמאל, מדמה בנפשו שהוא טובח בבני האטרידים, קם עליהם בזה אחר זה והורגם. אני היא שזרקתי אש באיש הזה והסגרתיו לשגעון-רצח, אני שטמנתי מלכודת לרגליו. והנה הוא חוזר ממעשי-הדמים שלו, פניו נוטפים זיעה וידיו-דם". המטורפים, כשהם מכים אינם יודעים מה הם עושים, אך כתום שעת הטירוף—מה-נוראים הייסורים! טאקסמה, אשת איאקס, אומרת: "טירופו נגמר, זעמו שכך כמו נשימתו של נוטוס. אך עתה, כשוב אליו עשתונותיו, הוא מתענה בייסורים חדשים, כי אדם המהרהר בוועות שהוא אך הוא אחראי להן גדל צערו שבעתיים. מאז הבין אל-יכון את אשר קרה עולות מגרונו יפחות איומות—הוא שנוהג היה לומר שאין הדמעות יאות לגבר הריהו יושב בלי נייע ומתיפח. אין זאת שהוא חורש מעשה קודר לרעתו-הוא".

אבל כתום שעת טירופו של אנרי ון-בלארנברג לא עדרים ורועים טבוחים ראו עיניו. הצער אינו הורג בו-במקום. הוא לא נפל מת למראה אמו הנרצחת המוטלת לרגליו. הוא לא נפל מת למשמע קולה הגוסס, כשאמרה, כנסיכה אנדרה אצל טולסטוי:

"אנרי, מה עשית לי! מה עשית לי!" "כשהגיעו לסיבוב שבין מדרגות הקומה הראשונה והשניה", מוסר "לה-מאטן" (המשרתים שבדיווח זה, שאולי אינו מדויק ביותר, מתוארים כשהם רצים אל החדר אחוזה-תזוית, תוך שהם מדלגים על ארבע מדרגות), "ראו את הגברת ון-בלארנברג, עוית-זוועה על פניה והיא יורדת כמה מדרגות ראשונות, ושמעו אותה צועקת 'אנרי! אנרי! מה עשית?' והאומלל, שדם רב ניגר מראשה, פרשה אז זרועותיה לצדדים ונפלה אפיים על המדרגות. המשרתים הנחרדים חשו לבקש עזרה. ארבעה שוטרים שהוזעקו למקום פרצו כעבור שעה קלה את הדלת הנעולה של חדר הרוצח. על גופו של זה היו פצעי פגיון והצד השמאלי של פניו היה מרוסק ביריית אקדח. עינו האחת היתה תלויה על הכר".

כאן לא חשבתי עוד על איאקס. באותה עין ה"תלויה על הכר" זיהיתי את העין הנקורה מתוך המעשה הנורא ביותר שנרשם בתולדות ייסורי-אנוש—עינו של אדיפוס האומלל... "ואדיפוס ניתר קדימה בשאגה גדולה, מבקש את חרבו... כשמפיו בוקעת זעקת-שבר איומה עבר בין הדלתות הכפולות, עקר אותן מציריהן ופרץ לחדר, שם ראה את יוקאסטה תלויה על חבל. למראה הזה נאנק האיש האומלל אנקת-אימים וריפה את טבעת-החנק. גופה של אמו, שלא נתמך עוד בחבל, צנח ארצה. אז קרע את סיכות-הזהב מעל שמלתה של יוקאסטה ונעץ אותן בעיניו הפקוחות, באמרו שלא תראינה עוד את הרעות שהתנסה בהן ואת הזוועות אשר גרמן. ובעוד קללות נוראות בוקעות מפיו היכה על עיניו שוב ושוב והאישונים המדמדמים ירדו על לחייו כמו גשם דם שחור. אז צעק למען יראו כל בני קדמוס את רצח-ההורה הזה. הוא רצה שיגרשוהו מן הארץ. אהה! כך נגלתה לבסוף האמת שמאחרי האושר המדומה לפנים! ומאותו יום והלאה לא היתה עוד רעה שלא קורא לה בשם אנקות ואסונות, מוות וחרפה".

וכן חשבתי—כהגותי בייסוריו של אנרי ון-בלארנברג למראה אמו המוטלת מתה לפנים! ומאותו יום והלאה לא היתה עוד רעה שלא קורא לה בשם. אנקות ואסונות, בתו:

היא הלכה לנצח...
 היא מתה כמו אדמה...
 לא, לא, לא עוד חיים...
 למה לפלב, לסוס, לעכבר חיים
 ואת אינך נושמת? את לא תשובי כבר
 לנצח, לנצח, לנצח, לנצח...
 אתה רואה זאת? ראה אותה, ראה שפתייה,
 ראה כאן, ראה!

חרף פצעיו הנוראים, לא מיד מת אנרי ון-בלארנברג. ועל-כרחי אכזרי הוא בעיני (אף כי אפשר יש לו איזו תכלית סמויה. האמנם ברור מה היה פשר הדראמה למעשה? זכור את האחים קאראמאזוב) אותו מחווה של מפקח-המשטרה. "האומלל לא היה מת. המפקח אחוז בזרועותיו ודיבר אליו: 'אתה שומע אותי, ענה!' הרוצח פקח את

העין האחת שנותרה לו, מיצמץ בה כמה פעמים, גרתע אחורה ונדם". אני מתפתה להפנות אל אותו מפקח אכזרי את המלים שאמר קנט באותה תמונה של "המלך ליר" שעתה-זה ציטטתי ממנה, כאשר הוא עוצר את אדגר מלהשיב לרוחו של אדגר המתעלף:

אל תרגיז את רוחו. תן לו למות! רק השונא אותו ירצה להשיבו אל העולם האכזרי הזה, יניח לו להמשיך וללכת בדרכיו.

אם חזרתי בהדגשה על השמות הטראגיים הגדולים הללו, בייחוד על שמותיהם של איאקס ושל אדיפוס, חייב הקורא להבין גם על שום מה—על שום מה פירסמתי את האיגרות הללו וכתבתי את העמוד הזה. רצייתי להראות באיזו אווירה טהורה, אווירה דתית של יופי מוסרי, היתה התפרצות זו של דם ושל טירוף יכולה להתחולל ולשטוף אותה בלי להכתימה. רצייתי לאוורר את חדר-הפשע באווירה שמימית זו, להראות שהמעשה שתואר באותה רשימה בעתון היה בדיוק אחת מאותן דראמות יווניות שהעלאתן היתה טכס דתי כמעט, שרוצח-ההורה האומלל לא היה פושע אלים, יצור שמעבר לגבולות האנושי, אלא מופת אנושי, אדם נאור ובן אוהב ורגיש, שהגורל השרירותי—נאמר: "הפאתולוגי", כדי לדבר בלשון ימינו—דחף אותו, את האומלל בבני-תמותה, לפשע ואחריו למעשי-חרטה היכולים להיות בבחינת משלים נוראי-הוד.

"אני מתקשה להאמין במוות", כתב מישלה בעמוד נפלא אחד. ואמנם הוא דיבר רק על המידוזה אשר במותה—השונה במידה כה מעטה מחייה—אין דבר שהוא בבחינת לא-יאומן, וכך הקורא נוטה לתמוה אם אין מישלה נזקק כאן לאחת מאותן מליצות נאות שהסופרים הגדולים נזקקים להן כדי לעשות שירות מידי לקוראיהם, להגיש להם את המנה הקטנה אשר הזמינו. אך אם איני מתקשה להאמין במוותה של המידוזה, הנה אין אני יכול להאמין על-נקלה במוותו של אדם או אפילו בדעיכה פשוטה, באבדן שכלו. תחושתנו לגבי המשכיותה של הנפש היא חזקה מדי. הכיצד?—אותו שכל שאך לפני רגע היה אדון-חיים-ומוות, יכול היה לטעת בנו כבוד והוקרה כלפיו, והנה עתה גם החיים וגם המוות השתלטו עליו. עתה הוא רופס אף יותר משכלנו-אנו שאינו יכול עוד להתבטל בפני מה שתוך זמן כה קצר היה לאין ולאפס. האשמה היא בטירוף, טירוף שכמוהו כאבדן כוחותיו הרוחניים של האיש הזקן, שכמוהו כמוות. הכיצד?—האיש שאך תמול כתב את האיגרת שהבאתיה כאן, כה נבונה, כה נאצלת—והיום... ואפילו—אם לעבור לרגע לרובד הנמוך יותר של הקטנות, שבכל-זאת כה חשובות הן—האיש שפה אהב את קטנות-הקיום הללו, שהשיב במעודן כל-כך על מכתב, שפה חרד היה למלא אחר בקשה, שהעריך את דעותיו של הזולת וביקש להיראות לפניו ידידותי, אם גם לא בעל השפעה רבה, ובחן ובנאמנות שיחק את משחקו על לוח-השתמט החברתי... דברים אלה, חוזר אני ואומר, חשובים הם מאד, ואם לפני רגע ציטטתי את החלק הראשון של איגרתו השניה, שכביכול לא היה אלא מענייני בלבד, היה זה משום שהשכל-הישר המעשי שהוא מגלה כמו מנוגד היה למה שאירע לאחר-מכן אף יותר מן התוגה היפה והעמוקה שמביעות

שורות-הסיום של האיגרת. לעתים קרובות יקרה שכאשר השכל מושפל עד עפר – הפאורות שבצמרת העץ הן המוסיפות לחיות בעוד המחלה אוכלת בענפים הנמוכים. ואילו במקרה הנוכחי לא נוגעה הלבה הרוחנית. שעה שהעתקתי את האיגרות הללו חשתי עד כמה הייתי רוצה להמחיש לקוראי את העדינות המופלגת-יתירה מזה: את הפיטחה שלא-תאומן שהיתה דרושה ליד אשר כתבה בכתב-היד הנקי הזה, היפה-להפליא.

”מה עשית לי! מה עשית לי!” אם אך נרצה להרהר בדבר כמה רגעים, נסכים שאולי אין גם אם מסורה אחת שאינה יכולה לבוא בתלונה זו אל בנה – בבוא יומה האחרון, ותכופות אף זמן רב לפני כן. אכן, אנו מטילים זיקנה, אנו הורגים את האדם האוהב אותנו – בדאגות שאנו מכבידים עליו, באותה עדנה טעונת-מיתת שאנו גורמים לה ובגללנו היא דרוכה בלא רגע של מנוח. לו אך יכולנו לראות בגוף האוהב את סימניה של מלאכת-ההרס האטית שהיא פרי אותה עדנה מיוסרת, לו אך יכולנו לראות את העיניים הדהויות, את השער שלצבעו השחור העז לא יכול הזמן משך שנים כה רבות ועתה הוא שותף לתבוסתו הכללית של הגוף והופך לבן לפתע-פתאום, לו אך יכולנו לראות את העורקים המתקשים, את הפליות הלאות, את הלב שעייף מעמלו וניטל ממנו האומץ לעמוד בפני פגעי-החיים, את ההליכה המואצת, הכבדה, את הרוח שפעם לא ידעה לאות ואי-אפשר היה לגבור עליה ועתה היא יודעת ששוב אין כל תקנה, את החדוה הנושנה שנראתה פנימית ובת-אלמוות, בת-לוויה ענוגה לשעות של עצבות, ועתה יבשו מעייניה לעולמים – אילו ראינו את כל זה בהבזק של התגלות שנתאחרה, התגלות דוגמת זו שידע דון-קישוט, היכולה לבוא אפילו אצל אלה שחייהם עברו עליהם באשליה מתמדת – או-אז היינו נרתעים מפני אימת חיינו, וכמו אנרי ון-בלארנברג, שעה שדקר את אמו למוות, היינו תופסים את הרובה הקרוב ביותר וטורפים מיד נפשנו בכפנו. אצל רוב בני-האדם רגעי התגלות מכאיבים כאלה (אפילו נגית שרוב בני-האדם מסוגלים להגיע לגבהים המאפשרים התגלות כזאת) נמסים בחומן של קרני-השמש המשכימות של חדנת-החיים. אך איזו חדנה, איזו סיבה-לחיות, איזה חיים מסוגלים לעמוד בהתגלות כזאת? ואיזו מהן – ההתגלות או החדנה – היא אמיתית, איזו היא האמת?